

Resolución aprobada por la Asamblea General

61/295. Hunhatilh toj Hip'akwek Lakalelhthayaj toj yomeshe Wichi Lhayis lan'oyajhay

Nilhukej Lhaihetwek,

Totchema lhometna toj tolhejlo lhamilh toj tiwaynej che toyenli mak toj tiw'en toj pajche ihi lhip toj wak'alh $\frac{1}{2}$ tolhejlo lhamilh hin'ulh toj lan'oyaj ihi to'alha che yenli, tohaj 29 de junio de 2006, ihi lhamilh to'alha che yom is'alhuhu mak che hope tilesayen toyomey tifwelhtoj ihi tokalelhthayaj toj y'ajpe' nilhukej hunhatilh toj yomeshe hop wichi lhayis lan'oyajhay,

Tontichunche mak toj pajche wak'alh toj ihi 61/178, tohaj 20 de diciembre de 2006 tinufwat toyomchitsajpho toj pajche toyelhta wet tiw'aylhathi toj totchema toyenkhoja toj tokalelhthayaj yomeshe toj ihi lapes che tiw'aylhateshi toj toyom pitaj lawhoy yomlak totewlhache toj toyenkojyajha toj pajche tifwenhu mak toj toyomey hote tinufwat hop mak to pajche wak'alh toyelhta toj tolhejlo hop tokalelhthayaj toj kamaj nomahu hop lawhoy toj ninufwa hop seiscientos lhipey toj tiw'enhathen toj kamaj nomahu lawhoy toj tiwulhipeya hop lawhoy toj tachen toj lhamilh itetshan che yom wak'alh mak toj yenli,

Lhamilh toj ihi Hunhatilh toj Hip'akejwek mak toj *yenli wak'alh* mak toj yomeshe wichi lhayis toj ipe' hunhat tip'ajtej lhip toj yenli athana.

107° sesión plenaria
13 de septiembre de 2007

Anexo

Hunhatilh toj Hip'akwek (Naciones Unidas) Lakalelhthayaj toj yomeshe Wichi Lhayis lan'oyajhay

Nilhukej Lhaihetwek,

Tichen yomlak tipoyenamehen hop mak toj tichenkat toj to'eylok toihanej mak toj hope toj ihi tolesaynek toj hope Hunhatilh toj Hip'akwek wet mat toj is mak toj iwuye toj f'eylok timatitche toj tinityenej che totchema hop toniyatyajhay toj toiheminche toj ihi tolesaynek,

Toyomkalelhoj che wichi lhayis toj w'enhahiche nilhukej hop wichi iyhoj wet tontofwelej toj kamaj hope'at lawhoy toj ton'oyaj iyej hotet iwuye nilhukej wichi iyhoj toj w'enchelhamej wet yup titihi mayek molhyej iwuye lhamilh,

Hote toyomkalelhoj che nilhukej wichi lhayis tach'uta mak che hope toj w'enchelhamej, wet y'ikanej toj tach'utlhamehen wet lhoy'a lakeyis, che yenlhi mak toj lhamilh lakeyis toj lhalwehey,

Lhoy'alhip toj toyomkalelhoj che nilhukej tochefwenyajhay, tolhomtes wet tohanyhayajay toj tolhejlo lhamilh toj lan'oyajhay ihiche toj tolhejlo wichi lhayis wuk lhamilh wuk che t'amajhej y'isej lhip toj yikchefwi yikhajyen tolhey lhamilh toj w'enchelhamej, y'ikanlhameshen, w'enhahiche wuk lakeyis hope toj lhaknenayhoja, tohanyhayaj toj kamatache, wet imayekfajit'at laha ihihit'e, mak toj is alhuhu tha kamatache lham toj lhiwutesa wet mak toj iwuyeyhen isit'e alhuhu,

Toyachajhu toj toyomkalelhoj che tolhaikhajyeneshen hop ton'oyajhay, lhamilh toj hopehen wichi iwatlok nemhi ihi toj lhaknhenhoyayeshen,

Tonlhek'alejlhi mak toj tiwuyeshe hop wichi lhayis toj iteloytej mak toj kamatache toj toyomeshe molhyej che hope'at tojtsu, ihi iyhoj mayhay, toj ihi hunhat toj lhahetejwek wet ische n'oyej lhamilh lakahunhat, law'etes, wet mak toj lhamilh isej niwaynayej che tuk hope lhaikhajyenej, ts'ilak lhamej, lan'oyaj tolhejlo lachemyaj toj yiheminche che lhamilh lhayenlaweheyaya mak toj iwatcheylo wet teskanej,

Tontofwelej mak toj che ische tiwuye lhoy'a mak toj nisa toj hope mak toj tiwatlok toykelit toj titihi mayek wet tiwutesa wuk tichenkat mak che hope toyelhta mak toj toykalhi hop ton'oyajhay toj toihemin hope mak toj niwefwa toj tolhejlo hop wichi lhayis. Wet titolhtey mayek hop lhamilh mak toj iwum toj tolhey mak toj wefw, hop mak toj niwefwa tha hope mak toj toisej wet totch'utlhamahen, wet mak toj tolhejlo tokeyis, lhomtes toj hope totichunhayaj wet tolhejlo mak toj toihanej toj hope totetselh keyis toj hopehen tohesey, nech'e toihanejpa iwuye mak toj tohopehen, mak toj lhoy'a lhip toj is hope ton'oyajhay toj titiyej tokahunhatilh, tow'etes wet mak toj to'isej,

Hote tontofwelej mak toj ische toykelit toj tiwatlok hope mak toj titihi mayek wet tiwutesa wuk tichenkat mak che hope toyelhta mak toj toykalhi toj tolhejlo wichi lan'oyajhay tinityenej che toyomkalelhoj che niyat imatitche lhomet toj yomey wet yenchelhi iyhoj lhenhay toj tolhejlo laniyatyaaj,

Tontofwelej mak toj is'alhuhu che wichi lhayis ihi toj ihi, yenlhi lachemtes hopkhilak yikhajyen lachemtes toj tolha hin'ulh toj yenlhi mayek toj to'isej, totch'utlhamahen wet tokeyis toj isen wet hopkhilak ifwit lapas nilhukej tokeyis toj tolhaknhenhoyayesen wet tolhakn'aytaycho che to'ihhi lhip che hope,

Nech'e kalelhoj toj toihanej toj titetshan mak toj ihi wichi toj iwek toj tolhejlo mak toj wak'alh toj tokojhejlhi mak toj y'ajpe' tokahunhatilh, law'etes wet mak toj to'isej che hope mak toj tot'amajhej wet yikhajyenenen hop lhamilh toj itetshan, tokeyis wet tochemyajhay toj tolha tokathonhoy wet tikhajyenlhi mak che hope toj toyenlhi toj timatitche mak toj tiwatlok hope mayhay iyhoj.

Nech'e yikalelhoj toj totch'awhiya nilhukej mak toj n'lhamilh nitofwelej lhoy'a tokeyis che n'lhamilh lhaychefweneshen toj p'ante mak toj pajchehen wet wichi

iwatlok itunlhameyhen mak che lhamilh yenhilhila lhoy'a toj lhipajt'isha wet yom matche wet hote mak toj yikalejcho' toj lawehyehi toj ichehen hunhat lhip che hope,

Nech'e n'olhpe mak toj tiw'en nhuhumche toj hope lachinajt'oj iwatlok n'lhamilh ichemyenlhi wet lhamilh yen ahopeya tokaha wet sulhtawus iwatlok nemlhayen lawehya hunhat toj n'lhamilh lakahunhat wet law'etes toj n'hopehen wichi lhayis toj t'eylo latamsek mak toj n'seshen toj n'lhamilh yenlhi toj iwuseylon'uhen toj nufwu toj n'yhaneshen che n'heminlo che n'wutshayajhej hop hunhatilh wet wichi toj ihi nilhukej hunhat,

Tontofwelej toj to'ihhi toj tontofwelhameshen molhyej tow'etltheley lan'oyaj wet hop wichi toj iwek toj tefwlhache toj lhiw'enhumche toj lhayenlawehya toj t'eya, lhayenchehli, llichefwenhen, wet isyenhen lales timathiche toj lan'oyajhayay ihi han'ofwaj,

Toyentichunhaya che hop ton'oyajhay yomkalelhoj mak toj ihi tolhomet che toyomatche, timatitche wet iyhoj hop tolhenhay che to'isej 'aluhu tolhejlo hop toniyatyajhay wet hop iwek wichi lhayis toj hope, toj ihi lhip che hope mak che hope toj tonlhelejhi, toiheminlo, tolhayenlawehya wet mak toj hope toj tolha lhamilh toj tolhey hunhatilh toj wes,

Hote toyentichunhayajha che lhamilh yom matche mak toj iwuye imatitche, wet lhoy'a iyhoj mak toj yenchelhi wet itetshan mak toj tiwuye, toj hopkhila toj tach'uta yikhajyen lhamilh toj tach'uta tochemet toj ihi wichi toj iwek toj tolha lhamilh toj ihi laniyatayajhay,

Yachajhu toj tontofwelej hop tolesaynek toj tolha Hunhatilh toj Hip'akwek hop toj ihi hunhatilh toj atuseyhen hit'enteshi lhomet hop lan'oyajhay toj hope tochemtes, tach'utlhamehen wet tokeyis che hope (Pacto Internacional de Derechos Económicos, Sociales y Culturales)¹ wet hop lhamilh toj ihi hunhatilh toj atuseyhen hit'enteshi lhomet hop lan'oyajhay toj nin'olajche tochemeyenhay wet hinh'ulh toj itetsan mayek (Pacto Internacional de Derechos Civiles y Políticos) molhyej iwuye tokalelhthayaj wet hop Programa de Acción de Viena² yom kalelhoj mak toj lahi toj tolhejlo nilhukej wichi lan'oyajhay toj iwusey che yomey mak toj yenlhi, hop toj tow'et lakeiyaj wet toihonlhi toj tolhaykhajyenshen hop tochemyay toj tiwuye tochemtes, tocht'ulhamahen wet tokeyis che hope,

Toykatej athana hawuhisey che lhajlahaya mak toj ihi tojha toj toyomey hop athana tokalelhthayaj iwusey che ichemyenlhi yomlak nitkawuyaylo makfwaj hop wichi toj iwek lan'oyaj toj hope che iwusey toihomit, toj tolhaykhajyenej hop maktoj toiheminche ton'oyaj toj tolha hunhatilh toj atuseyhen,

Toykalhi hop toj ihi totofwnhayaj toj hope ton'oyajhay toj tolha wichi toj iwek toj ihi tokalelhthayaj hop athana hop itilhameshen lahemnhayaj wet hich'utyenlhama

¹ Tiyahin resolución 2200 A (XXI), anexo.

² A/CONF.157/24 (Part I), cap. III.

iyhoj toj tolha lhamilh laniyatyajhay wet wichi iwek lhamilh, toj t'eneshi mak toj tiwutesa toj hope mak toj tolhejlo hop hin'ulh lan'oyajhay nemhi hope che toknhenhoyalhameshen wet toch''ayaj toj is,

Toykonitwetho lhamilh toj ihi laniyatyajhay che t'amajhej ithiimayek wet yom is'alhuhu toj imatitche mak toj iwuyeshe hop wichi iwek toj hopkhila mak toj tinityenej lhamilh hop tochemetchalh toj tolha hunhatilh toj atuseyhey, lhayenlawehey hop mak toj tolha hin'ulh lan'oyajhay wet tifwelh wet tich'utyenlhamahen hop wichi toj toihemnen,

Nech'e nolhpe hop lhamilh toj hope wichi lhayis toj hip'akwek iwaynej chek tefwlhache mak toj laha ihi wet hote wichi lhayis lan'oyajhay,

Towatlok yihanej toj lhamilh yenlhi wet itetshan toj tiw'enu wichi lhayis tsi mak toj tamenej pajche toj lhamilh hiw'en tolhenhaytoj tolhumche hunhat toj wenchelhamej, wet hote mak toj tolhejlo ton'oyaj toj tolhey hin'ulh lhayis iwatlak iwusilota wet tach'uta hop wichi lhayis toj iwatlo mayek. Wet yom mat toj n'ol mak toj tolhey Hunhatilh toj Hip'akwek toj lhamilh yenlhi lhenek toj mat toj laha ihi. Wet lhamilht'at toj yikchefwi wet ichet teshu ifwenhumche nilhukej hunhatilh, hop mak toj iwaynej ton'oyaj toj tolhu wichi lhayis. Iwatlok toyen imayecha mak toj ihi tokalelhthayajha toj pajche wak'al wet tatshepiyecha hop mak toj nipajache toj wak'alh, hop mak toj mat toj laha ihi toj lhamilh hiw'en namhumche ifwalas toj n'lhamilhas natachehen toj lhamilh yeneshey n'lhamilh laletnhawet toj hope n'lhamilh lan'oyaj toj nech'e iwusey che wichi lhayis. Lhamilh che yenlhi nilhukej makche lhamilh toj yenlhi toj tolhejlo hop Hunhatilh toj Hip'akwek toj lhamilh t'eylok imolhetwek nilhukej mak toj ihi lhip che hope,

Yachajhu toj tontofwelej wet yachajhu toj tikhajyen che wichi lhayis lan'oyaj ihi nemhi tiw'enhathen nilhukej hin'ulh lan'oyajhay toj tontofwelej toj ihi hunhatilh toj hip'akwek lan'oyaj, wet che lhamilh hop wichi toj iwek itilhamej lan'oyajhay che tetcheyhen toj hope mak toj tok niwahina hopkhilak hope mak toj nittoya, hope mak toj to'isej wet hope tolhenek toj tinufwthu molhyej iwuye hop wichi,

Titetshan hop mak toj iyeshen hop wichi lhayis wewpe' hop hunhatilh iyoj toj wues lhoy'a toj niwesa, wet iwatlak hote toihanej mak toj tamenej hop toj hunhat che hope w'enthalhamej hop lachemyaj lhoy'a hop lakeyis,

Tot'onejlhi ts'ilak hop tokalelhthayaj toj tolhejlo Hunhatilh toj Hip'akwek toj yomeshe hop ton'oyajhay toj tolhe hop wichi toj iwek, totefwlhache lhomet toj pajche ihi molhyej totichunhayaj che matche toj toihonlhi toj ihi totichunhayaj toj to'islahameshen wet hope toj yopnhumpej:

Artículo 1

Hop wichi lhayis lan'oyaj ihi che nitokw wuk molhyej lhamilh, lhainkontejlhi nilhukej lan'oyaj toj iyej lhamilh wet matche toj tontofwelej hop toj isej ton'oyaj toj inameshen.

Artículo 2

Hop wichi Lhayis lhoy'a elh weihalhapej iwusey chik lham toj lhitetshan, hote wichi Lhayis, hawuhisey chik toyen wet imayecha hop lan'oyaj toj iyeshen lhamilh toj hope wichi.

Artículo 3

Hop nilhukej wichi Lhayis hiw'en lan'oyaj che lhamilh, lanechetayaj che iwuyeyhen wuk yenlhi latichunhayajhay toj tolhejlo mak che lhamilh iseshen lhoy'a mayhay toj w'enhahiche wet hote wuyey tokeyis toj pajche tiw'enhen.

Artículo 4

Hop wichi Lhayis lapas ihichet'e toj lhaikhajyenej lan'oyaj, lan'oyaj ihiche lhayenlaweheya wuk lhayenniyateyajej makche hope toj ihi law'et wuk ihi lhip che hope molhyejtsu hop toj isej mak yihanej yomlak yihomet mak toj ihi lhamilh lachemet.

Artículo 5

Hop nilhukej wichi Lhayis hiw'en lan'oyaj che nitoyhata lhamilh lakeyis toj pajche hiw'en toj hope totichunhayaj toj laha ihi wet hotewuyey n'lhamilh lakeyis toj pajche tiw'enhen toj molhyejtsu n'lhamilh iwatlak yihaneshen mak toj ahotoy yenchemtesa.

Artículo 6

Nufwu wichi weyhalha lan'oyaj ihi che ihi hunhat lhip che hope.

Artículo 7

Nilhukej hin'ulh Lhayis wet wichi Lhayis hiw'en lan'oyaj che lhamilh hin'oltej hop iyhoj toj kamaj nintofwlayej mak toj pajche yenchemtesa.

Artículo 8

1. Hop wichi Lhayis lan'oyaj ihi wet ische newache iyhoj chik fwitaj ilehatche hop lakeyis.

2. Hop Niyatyajhay isyenla'aluhu mak toj kalwetayej chik tiwuyeshey hop wichi:

a) Hop mak toj tamenej tof'eylok tokniwaynhayej hop wichi toj lhaykalelhot toj hope wichi lhoy'a hop lakeyis toj laha ihi;

b) Mak toj tamenej hop toj tof'eylok namlawehey hop hunhat toj to'iche;

c) Nufwu mak toj tamenej toj tof'eylok titeypej hop hunhat toj ihi, hop toj tof'eylok toykonchi hop lhamilh lan'oyaj;

d) Nufwu mak toj tof'eylok tiwuyeshey hop wichi hop mak toj lhamilh nhuyanaylo';

e) Nufwu mak toj lhamilh yenlhometa toj fwitaj wichi hope iyhoj toj w'enthalhamej hope toj itayhatlo hop wichi.

Artículo 9

Hop wichi lhayis wet lhamilh toj wichi iwusey che lhaihethiwek lhip che hope toj hope wichi toj tolhejlo hop latetselh keyis. Toj lhamilh yiheminche nemhi iwusey che tofwtaj toknhenhoyan'uyej toj tolhejlo n'n'oyajhay toj ichena.

Artículo 10

Hop wichi lhayis che hope lakahunhat wuk law'etes ihichet'ek titeyla. Ha'ihichek iwuyasey che tisuyej che kahopeya lhamilh lanech'ethayaj, che newache mak toj matche toj is'aluhu toj hope tokanyaj wet iwatlak iwusey che iche mak toj tiwuhaya.

Artículo 11

1. Hop wichi lhayis hiw'en lan'oyaj wet law'etej chik nileyayej lakeyis, wet lachemyaj wet lhamilh f'amajhej, wet no'seyej lachemyaj toj pajche, wet hote toj tatay'aluhu hop tokeyis, molhyej tow'etes, toyomeypej hop mak toj pajche, molhyej toj lhamilh iche lawhoy toj lhamilh iwulakojyaja.

2. Wet laniyatayajhay iwahin toj tinechaynhi hopkhillak is wet toyakha lhamilh hop mak toj top'ante suyej toj hope p'ante hop lakeyis toj lhamilh yiheminp'ante, hop lakeyis toj lhamilh isej p'ante.

Artículo 12

1. Hop wichi hiw'en lan'oyaj che lhayn'olit, itetshan, yenlhimayek wet lhichefwenej lachemyaj, lakeyis wet iwuheseya wet lakeyis ische: f'amajhej wet n'oyej hop law'etes toj tohesey ihi wet tokeyis ihi che lhamilh tapilhchehen lhiwaynhi'e

ichemyenlhi wet iniwhipe' mak che hope tokho wet tot'amajhej che toyakkhey top'istek hop hun'hat toj law'et p'ante.

2. Hop niyatey yelhthiyela che nithayena ton'oyij wuk mak che hope tokhoy p'ante wet top'iseyhay toj ichepej hop toj isej toj toyenlhi lahi toj kalelhoj, titetshan toykalhi toj tolhejlo lhamilh toj lhayp'ajtej wichi toj lahesey ihi.

Artículo 13

1. Wet wichi lhayis hiw'en lan'oyaj che lhamilh yoplej toj ichemyenlhi toch'utyaj toj pajche yikalhiche wet ifwenhumche iyhoj toj nech'ayhis mak toj lhamilh tatayey lhoy'a ifwalas toj tottachehen, wet hote mak toj ahotoy nhanayej iwatlak nech'e tiwulheyisa, wet nufwu toj itetshan.

2. Hop niyatey hiw'enla'amhumche wet amilh lhenla akhoya wet amilht'at tojlateshan che kan'olhtayej amilh han'oyaj wet hote amilh iwusey che lhom matche toj ahopehen wichi lhayis, hopkhilak nufwu toj n'haneshen wet n'lhifwenhumche tolhenhay iyhoj toj iche toyomejwetho wet toykalelhotcho' wet mak toj yikalelhojcho' toj matchehen wet che fwalatoj hope n'watlo che ichetitnhuyeshen wet n'temchehen toj lhamilh yenlhi toj lhenhay che n'yheminchehen.

Artículo 14

1. Hop wichi lhayis lan'oyaj ihi wet itetshan mak toj to'ihí, molhyej tochefwenyajwus toj iwatlak yenchefwenyaja lhamilh lhomtes, wet tefwlhache hop lakeyis wet lahanyaj.

2. Hop wichi weihalha molhyej no'tshas, hote lan'oyaj ihi wet haw'enhilhamej hop lachefwenyaj toj ihi lhamilh is chek toknena wet imayecha.

3. Hop laniyatyajhay itetnhila mak toj is'alhuhu lhoy'a wichi lhayis, molhyej toj weihalha wichi lhoy'a no'tshas, hote molhyej toj neyahi iyhoj, hote iwusey chik yikalhi hop lahanyaj toj lhamilh lakeyis lhoy'a lhomtes.

Artículo 15

1. Wichi lan'oyaj ihi mak toj law'etej wet w'enhahiche hop lakeyis, yomepej latetselh lhomtes wet latichunhayaj hope mak toj matchen'olpe' toj ihi to chefwenyaj toj ihi wichi wet isej toj tifwelh toj wichi tatache.

2. Hop niyatey yenla hopeya mak toj w'awelhcho' toj toykalhi. Che tifwelh wet tonfweshu tolhithatlo wichi toj lahesey ihi yomlak tottaylo' mak toj tiskat wet titoyhatche toj toknhenhoyan'uyej wet tolhikhajyenhen titeloytej. Tohanyhayaj toj isen toj tolhejlo hop wichi toj yihanhunhatej wet nilhukej lhamilh toj lakeyis w'enchelhamej.

Artículo 16

1. Hop wichi lhayis hiw'en lan'oyaj che yenlhi mak che lhamilh toj lhifwenhumche wet yihona lhomtes iwatlak kani n'ofwelachehen. Iwatlok yihuyahen nilhukej tolhometwus toj ifwelwetho totichunhayajhay toj kahopeya wichi wet iwathi t'eylok lhiwenhatlhi wuk hiw'enhathli'am.

2. Hop niyatey hiw'enla'amhumche wet amilh lhenla akoya wet amilht'at toj latetshan lhom matche toj is hopkhillak lhamilh toj ifwenhumche iyhoj toj yenchemtesa toj lhamilh w'enhayej wet inufwthu tokeyis toj n'hopehen wichi. Hop niyatey iwathit'eylok yikoncho n'lhamilh che lhamilh toj lanech'ethayaj, hopkhillak matche toj iwahinnamej che n'lhamilh nufweshu toj yenlhi iwatlak yikonyenwetho toj lhomewus ifwenhumche iyhoj toj lawekw ihi wet ifwenhumche toj mat toj n'keyis ihi toj n'hope wichi.

Artículo 17

1. Hop wichi lhayis yihanej mak toj lham iwuye, molhyej lan'oyaj, iwusey chik ihi hunhat lhip che hope.

2. hop laniyatyajay law'etej chik tay'otshan wet hiwaynhayej mak chik hope toj iyej no'tshas. Tokniwaynhayej chik tichefwenej mak toj ni'isa hop no'tshas, tontichuna lhamilh toj kamaj lachemyaj hope no'tshas toj laha ihi hop lahanyaj pajche iyeshen lhamilh lhoy'a lan'oyaj.

3. Hop wichi weihalha lan'oyaj ihi is chek toyenhopeya iyhoj toj to'amajhej, molhyej toj ihi lachemet.

Artículo 18

Hop wichi lhayis hiw'en lan'oyaj che ts'ilaklhamej che ithatwek lanech'ethayaj che iyahinpe' mak toj titiyej lhamilh wet hote lan'oyaj toj is'alhuhu toj lakanyatey yenkeyisa toj lhamilh nufwu toj yiheminche mak che nufwu toj isisha toj ihi law'etes wet hote lhamilh iwathit'eylok ileyeshen toj iwuyeshen mak toj pajche lakeyis wet lhamilh iwatlak w'enhejchehen wit yom matche toj nufweshu.

Artículo 19

Hop laniyatyaj toj lhayenlawehaya nilhukej mayhay, iwatlak iwosilota n'lhamilh che t'eylok yom matche toj itiyej wichi lhayis lach'utyaj wet ichefweneshen mak toj hope lhamilh lakeyis, nilhukej lhamilh ihi thatlawek che hiwaylhatcho lan'oyaj che itiyej n'lhamilh toj ichehen hunhat lhip che hope che iche mak toj kani isa to'ihhi n'lhamilh wet hop lhamilh iwusey itsepyenche wet hote toj iwatlak lhifwenhumche,

Artículo 20

1. Hop wichi lhayis hiw'en lan'oyaj che nileyayej mak toj pajche yihaneshen wet iwusey che yenlhi mak toj hope lan'oyaj wet nufwesho hote iyhoj toj w'enchelhamej lhomtes che lhamilh t'eylok is mak toj iwoyey iwatlak itetshan iyhojfwas to'ichehen lhipey yomthilak yihanejpa wuyey n'lhamilh lakeyis toj yenlhi mak toj isyen wichi lhayis wet mak che n'lhamilh iwoyey iwatlak n'hesey iyeshen n'kathonhoy lakeyis toj is'alhuhu toj yenlhi mak toj matche wet isyen nilhukej n'lhamilh.

2. Lhoy'a mat toj n'lhamilh lhenhay wet n'lhamilh hiw'en lan'oyaj che ineyhatpho yom matche wet hiwalhathi laha toj n'fweshu.

Artículo 21

1. Lan'oyaj ihi wichi ihichet'ek nhenhoyayej elh, toj lhayenejlhi mak toj hi'isyen hop lhamelh wet mak toj isej, che yachajho taj lhayp'ajtiwek toj ihi tochefwenyaj, tochemyaj, tichewenej mak che hope wet yachajho toj hip'akejwek lahanyhayaj, lawekwey ihi lhat'eyahen, t'elhama wet kalelhoj toj tach'utlhamahen.

2. Hop niyatey yihanej iwuynesha che yom w'awelhcho' mak toj yikalhi wet yom is'alhuhu toj yenlhi mak che hope yomlak kalelhoj toj hi'isyen'alhuhu mak toj to'isej wet tocht'ulhamahen ichejhonthiyasha mak toj lham toj lawekw tach'awhiyela lhamilh toj lan'oyaj ihiche. Wet mak toj lhoy'a lhip toj thonhoy iwatlo hop atsinhay, mamses, no'tshas wet lhamilh wichi toj lawit'oyis ihiche.

Artículo 22

1. Wet lhamilh tach'awhiya wet itetshan lan'oyaj toj tolhe iyhoj toj thonhoy lhoy'a atsinhay, mamses wet no'tshas, wet wichi weihalha iche iyhoj toj lajlakajhayaja.

2. Lhamilh itetnhila lhoy'a wichi lhayis iwatlok tot'amajhej atsinhay wet no'tshas, wichi yiheminche che iche mak toj tich'utyenesha lhamilh.

Artículo 23

Hop wichi lhayis hiw'en lan'oyaj che its'ilaklhamej che yenlhi mak toj yenlhel'iya che t'eylok iwuyehen toj lhamilh lakeyis wet lhicheweneshen toj lhamilh lan'oyaj che yenlhi mak che hope wet n'lhamilh toj mat toj n'keyis toj n'hopehen wichi lhayis, n'wen n'n'oyaj toj mat toj nikeyis toj n'yenhil itsepyencho' che n'yenlhi nilhukej mak toj tolhejlo n'chesyaj n'w'etes hepey lhoy'a iyhoj toch'utyaj che n'lhamilh nufwu toj lanech'ethayaj che itshepyencho' mak che tiw'enu toj tolhejlo n'lhamilh lakeyis.

Artículo 24

1. Hop wichi lan'oyaj ihi che kamaj ichemyenlhi lakachalh toj tolhejlo hop lhamilh toj pajchehen wet t'amajhej lhichewenej che isej. Hal'oy toj hope tokachalh toj t'amajhej tshowet t'alho wuk lape wet tokachalh toj kachawus toj itetshan che to'isej. Lhamilh toj wichi iwusey lan'oyij ihi che yihuya kachaw'et han'w'eni tuk ton'ofwtseya wuk toknhenhoyayej toj ihi nilhukej tochemwetes wet kachaw'etes iwusey che toihuya.

2. Lhamilh toj wichi lan'oyaj ihi che akajhejlhi latej toj nech'e w'awelhi hop lhamilh toj iwusey toj takhajhayhey wet yihaneshen imayek. Hop Niyatyajhay tachemhiyela itetshanhila che hope mak toj tiwatlo yomthilak neklhapho mak toj tiwatlo toj tolhe wichi n'oyaj.

Artículo 25

Lhamilh toj wichi lan'oyaj ihi che t'amajhej wet lhaykhajyeshen che yihemin toj lahesey iyej lakahunhat law'etes, lhoy'a inot, inot lhipey wet lhoy'a mak toj to'isej tolhey tokeyis toj lhamilh lakeyis chemyenlhi lakey che hope toj lhenlhi mayek wet

Lhayenlawekwayej mak toj lamatitche che tinityenej che yenlhi mayek yomlak lhamilh toj nekche lhan'oyij isej.

Artículo 26

1. Hop wichi lhayis lan'oya ihi molhyej hunhat law'etes hop mak toj wichi isej toj pajche yenkeyisa wuyche iche lakeyis iyhoj.

2. Hop wichi lhayis lan'oyaj ihi ichemyenlhi wet itetshan law'etes tsi iche mak toj isej, wet lhamilh matche lakeyis toj iyeshen lhamilh yenkeyisa.

3. Wet laniyatyajhay t'amjhiyesha mak toj t'amajhej lan'oyaj ihi toj ihi lakahunhat toj lhamilh isej, molhyej lachemyhaj, lakeyis toj pajche yenkeyisa toj ihi hunhat iwatlak tinit haynej che is'alhuhu.

Artículo 27

Hop laniyatyaj itetnhila lhoy'a hop wichi lhayis wet hote hope iyhoj toj niwenalhamej iwatlak tiw'enu hop lhamilh hop lan'oyaj hopkhalak nileyache hop lachemyaj toj hope wichi lhayis wet tiw'enu lan'oyaj toj lhamilh hope iyhoj toj law'etes hunhat. Wet iche mak toj wichi isej toj ihi, wet hope mak toj lhamilh tachema, wet hote wichi iwusey chik yenlhi mak toj lhamilh yiheminche, tsi isej hop lan'oyaj.

Artículo 28

1. Hop wichi lhayis lan'oyaj ihiche lhamilh hi'isyen mak che hope toj kats'iya, hop toj isej che iwusey toy'eythu mak che hope toj toihemin toyachajhe wichi mak toj pajche lawehy p'ante, che lhamilh iwusey, mak che hope toj toykonchi iwatlak tiwuhaya toj is'alhuhu w'awelhi, tonwayhit'epe makfwaj wet tiw'aylhathi laha, hop hunhat toj tamenej, hop tow'etes hop mak toj toyomeyhen tolhey lhamilh lakeyis itilhameshen toj hope lawehy wuyche icheyenlhi wuyche yenejlhi mak elh che hope wuyche nilhuka elh toj ton'oyeshu mak che hope iwum mak toj isej che itemhatlo mak toj laha ihi, totchema, totchemwetho, to'ihhi toj toyomey mak toj matche toj iwusey, toj tachen mak toj imolhhen, nech'e toihanej che tifwelh.

2. Isej toj lhamilh wichi lhayis toj iwek lhaykhajyeneshen mak che hope hiw'en toj yomeyhen mak toj nhemnache tejche mak che hope toj tot'eylok toykonchi tha iche mak che hope toj tot'eylok toykonchi tha iche mak toj t'eneshi hope tokahunhatilh, tow'etes w'awelhi mak toj to'isej, toyom chitsajche hunhat, wet to'ihhi lhip isilataj toyom kalelhoj toykalelhtej hop niyatey wet tokneyahi toj tot'eylok tisuyej mak toj laha ihi wuk mak elh toj toyenejlhi mak toj tot'eneshi.

Artículo 29

1. Lhamilh wichi toj iwek lan'oyaj ihiche t'amajhej wet t'eya mak toj tolhejlo hop law'et wet ihi toj yihanej che tetcheyhen toj ihi lakahunhatilh wuk law'etes wet mat toj isej toj tolhu lachemet, hop niyatey yomla yikalelhojcho' lhamilh wet yenchelhi lachemtes toj ihi lhamilh wichi toj iwek hopkhillak t'eneshi mak toj t'amajhej wet t'eya, ha'ihiche toknhenhoyayeshen elh che hope.

2. Hop niyatey tachemhiyela itetnila yenhilhina mak toj iwuye hopkhillak tonchelhu tolhomet lhamet che toknit'amjhayej che toknit'eyayejkanhi che itsoshe hunhat mak toj tot'ilek toj ihi hunhat wuk tow'etes toj hope wichi toj iwek to'ihhi toj toyomey mak toj matche toj iwusey toj tachen mak toj imolhhen nech'e toihanej che tifwelh.

3. Hop niyatey hote toj iwatlok hiw'en'amhumche mak toj huwaylhatcho' lhoy'a toj is'aluhuhu tsi t'eylok yom matche toj lhamilh iwatlo toyenelhi tolhenek wet titetshanlhi lhoy'a toj toikanej tokasthayen mak che isyenhen hop wichi lhayis tsi nomn'uyahen nilhukej mayhay toj tolhey lhamilh toj yenlhi wet lhitemtej toj lanech'ethayaj che hiw'enhumche nilhukej wichi.

Artículo 30

1. Toykonchihit'e mak toj hope sulhtawus chemyaj che hope toj pajche ihi wichi lakahunhat wuk law'etes toykonchit'eylo mak che hope imenyenej wuyche t'eylok ineya mak toj laha ihi hope che ifwenhu wichi mak toj kalelhoj toj laha ihi wet tiwuye. Mak toj lhamilh wichi ihi ifwenhumche kalelhoj toj hope tot'alhat.

2. Lhamilh toj Niyatyajhay tay'onhiyasha mak toj is'aluhuhu lhayhetejwek mak toj is'aluhuhu lhoy'a wichi toj kalelhojhen, hop mak toj tamenej tineyhatpho mak toj yenlhi toj lhayenlaweheya wet yenlaweheya lhamilh toj kahoya tochemyenhay toj lhamilh toj itetshan, toj kamaj toknenalhi tokahunhat wuk tow'etes yomlak n'ol mak toj sulhtawus itunpho toj yenlhi.

Artículo 31

1. Hop wichi lhayis lan'oyaj ihi wet yikanej itetshan t'amajhej yikalelhot hop lhamilh lakeyis wet lahanyhayaj lachemyaj pajche toykalelhot mak toj hope tokeyis tochemyaj tsi pajche toihanej mak toj tot'amajhej molhyej tokeyis toj to'isejp'ante toj to'ihhi p'ante molhyej hal'oy tayhi tohanyhayaj toj hope lhamilh lahanyaj, nitofwelej tshotoy tokeyis tolhomtes toj pajche toyenlhometo tokuyek lhoy'a tokeyis toj lhay'ajwek toj hiw'en mak toj iwuye. Wet hote hiw'en lan'oyaj chik t'amajhej itetshan yikanej wet yikalelhot hop mak toj lawekw ihi, wet tokey toj hope tokey molhyej tochemyaj tohanyaj tokeyis hop tochemyaj toj pajche toihanej.

2. Lay'ajwek molhyej wichi lhayis wet laniyatjhay itetnhila mak toj ischek is'aluhuhu titetshan wet toykanej mak toj hope ton'oyaj.

Artículo 32

1. Hop wichi lhayis hiw'en lan'oyaj itetshan toj hope toj pajche tsi wefwpe' mak toj is toj ihi p'ante hop hunhat hop mak toj tisej p'ante.

2. Hop niyatyajhay iwunlay'otnhayajha wet imathichela lhoy'a wichi lhayis toj yihemin toj yichej hop lhamilh lachemyajp'ante wet tiw'en toj is chek toihantej chek tochemet che hope chik ihi hunhat lhoy'a mak toj pajche iche, wet w'enhilhamej pajche toj tohenetshay.

3. Wet niyatyajhay inech'ayhinla wet hopkhila mak toj is'aluhu wet niw'enhilhamej, wet itetnhila mak toj kamaj naknelhoja tsi hope mak toj yikonchi hop mak toj to'isej toj tolhaheteshu hop tohesey.

Artículo 33

1. Hop wichi lhayis hiw'en lan'oyej che t'ekwehen che lhamilh yikalelhoj mak toj pajche lakhoy p'ante lhoy'a mak toj pajche lakeyis toj kamaj itilhamej. Ischek ton'oyaj toj ische newechek y'ayhatcho n'lhamilh lan'oyaj che n'lhamilh lhayej ahotoy lhayis toj ichehen hunhat lhip che hope.

2. Hop wichi lhayis hiw'en lan'oyaj che lhamilh iwejyen wet yom matche toj t'ekwe mak che yehopeya tokaletshayajweta che nilhukej n'lhomilh w'awelcho toj yiheminche che n'lhamilh t'eylok yopley lakeyis toj pajchehen.

Artículo 34

Hop wichi lhayis hiw'en lan'oyaj che lhaykhajyenhen, yenlhi mayek wet yikanej mak che lhamilh yenlhi toj lachemet chalh wet lhamilh lakeyis, lahanyhayajhay, latetselh keyis, yenlhi mak toj is, lhichewenej mak toj yikalhi wet chekamaj iche lakeyis wuk hip'ajititwek mak toj yenlhi toj hope latichunhayaj toj iwusey che itihi mayek ton'oyaj, tolhejlo mak toj w'awelcho nichotchewek toj tolhejlo hop Hunhatilh toj wes toj hope hin'ulh lan'oyaj.

Artículo 35

Hop wichi lhayis lan'oyaj ihi chek itetshan mak toj ihi lhamilh law'etes.

Artículo 36

1. Hop wichi lhayis toj lhiw'enhaten toj ichehen honhat lhip che hope atufweshey iyhoj. Hote hiw'en lan'oyaj lachemtes kanileyayej che itetshan lhamilh lakeyis wet hote toj iwusey che yenlhilhamhumche lhomtes toj pajche yihaneshen wet hote toj iwusey che iwutofwnhaya wet lhich'utyena toj yenlhi mak toj n'lhamilh yenlhi toj tolhejlo lahanyaj lakeyis, latich'unhayajhay lhoy'a nilhukej mak che iwusey che

n'lhichefweneshen toj lhamilh lakeyis lhoy'a wichi iyhoj lakeyis toj ihi hunhat lhip che hope.

2. Wet hunhatwus iwatlak iwusilota wichi lhayis che lhamilh t'eylok itiyej lach'utyaj wet lhamilh iwatlak t'ekwe mak che kathayache toj hiw'enu lan'oyaj toj matche.

Artículo 37

1. Hop wichi lhayis hiw'en lan'oyaj che lhaykalelhthen hopkhillak tih mayek timatitche mak che iwuye wet iyhoj yenchelhi mak che hope toj tochemyenhay lhoy'a hop laniyatey wuk tokaniyatey toj tontofwelej, iyahinpejpe' wet isej elh mak toj yenlhi wet t'amajhej niyatej mak toj lachemet wet titihi mayek niyatey toj yikalelhjhen, timatitche wet lhoy'a iyhoj mak toj yenlhi.

2. Athana ihiche'e makche toknintofwlayej toj ihi tokalelhthayaj toj yomeshe mak toj laha ihi hopkhit'e che toy'aythu laha wuk titoyhatche hop wichi lhayis lan'oyaj toj yiwitej hop mak toj pajche kalelhoj timatitche wet ische lhoy'a iyhoj mak che hope toj toyenlhi.

Artículo 38

Hop niyatyajhay tay'otshan lhoy'a hop wichi lhayis itetnhila mak toj hope tokho wet lhoy'a lhamilh hote itetshan mak toj pajche yihanej.

Artículo 39

Hop wichi lhayis hiw'en lan'oyaj che yihuya elchehope iwahin lach'utyaj wet hote toj iwusey che yihuya elchepajche lan'oyaj ihi tsi mak toj tamenej pajche hiw'en toch'utyaj toj tolhu hunhat elh toj atufwey. Wet yomthilak lhamilh isej n'lhamilh lan'oyaj toj matche che nilhukej ahotoy lhayis itshepyencho'.

Artículo 40

Hop wichi lhayis hiw'en lan'oyaj che yom isen mayhay toj yenlhi w'awelhcho toj lhaykhajyenhen wet w'awelhi mak toj yiwitej laha toj toyenlhi tolhejlo hop mak toj pajche Niyatyajhay iwuheseyape' wuk tolhey lhip che hope wet yufwajkwet hope totichunhayaj toj tolhejlo mak toj tiwuheseyape' molhvej iwuye toj tiwalhat tinech'aynhi mayek toyom kalelhoj is'alhuhu mak toj iche isit'e che niw'aylhahi laha che tisuyej lhip toj tolhejlo elh hotefwajpeshi hop lan'oyaj wet yihetwek mak toj yikalhi. Ihi mak toj yikalelhoj titetshan ische yom matche lachemet toj iwuye, kalelhoj titetshan hop lakeyis, che hope latetseth keyis p'ante, kalelhoj titetshan wet hop hip'ajitwek lan'oyaj toj tolhejlo hop wichi lhayis toj yikalelhjhen wet toyom kalelhoj che hope mak toj tatshepiche toj tolhey hin'ulh toj ihi Hunhatilh toj wes.

Artículo 41

Hop lhamilh toj ihi Hunhatilh toj Hip'akwek toj ihi lachemet wet yihaneshen lachemyajhay lhoy'a hop wichi iyhoj toj hope niyatey hote tach'uta wet yikalelhot, wet lhamilh yenlhi lhoy'a mak toj hich'utiena yomthilak iwusey mak toj toyenlhi lhoy'a toj tinech'aynhi wet tot'amajhej hop wichi lhayis.

Artículo 42

Hop nilhukej hunhatilh toj yihuwek lhoy'a iyhoj toj ichehen lhipey wet hote iyhoj toj w'enejchehen nilhukej mayhay toj tolhejlo wichi lhayis wet lhoy'a nilhukej ahotoy toj pajche yihaneshen mak toj ihi che wichi w'etes wet hote niyatey toj ihi lhip che hope wet lhaminla toj inityenej che w'awelhcho toj t'amajche toj nichotejlo toja toj hope tokalelhthayaj wet lhamilh toj itetshan tokalelhthayaj toj ihi toja.

Artículo 43

Hop ton'oyajhay toj tontofwelej toj ihi tokalelhthayaj athana yenlhi hop lhomtes toj hope mak toj niwefwa yomlak hope mak toj itetshanpe' mayhay, hop mak toj law'etej, wet hopkhilak isyenhen lhamilh toj ipe' wichi toj iwek toj ipe' hunhat.

Artículo 44

Nilhukej ton'oyaj lhoy'a toj tohopehen iyhoj toj pajche yikalelhoj toj tohopehen iyhoj niw'enalhamej.

Artículo 45

Ha'ihiche mak toj pajche wak'al toj ihi tot'amajchet che isuhisha wichi lhayis lakeyis che lhamilh yenhopeya mak toj is che n'lhamilh hiw'en che fwalak lapesey.

Artículo 46

1. Athana ihichet'e makche toknintofwlayej toj ihi tokalelhthayaj toihanej ihi toj Niyatyaj, hiw'enhuma mak che hope wichi, tejche nintokwa wuk elh chehope lan'oyaj ihi che tachema lhip toj tolhu mak toj toykelit toj nech'e toyenlhi che nimolhyayeitsu wuk toyenlhi mak toj toyomey tottaylo tichene tolesaynek hop Hunhatilh toj Hip'akwek toj wes wuyche toihantej mak toj tilotche che toyomatche toj iwahinpho lan'oya wuyche yihetche toj toyenlhi toyenejlhi elh che hope yikchefwi che tilehatche wuk toy'aythu tisuyej lhip, timolhetwek wuk lhiphaj, tiyojhuma lhamilh toj ipe' hunhat wuk lhalwehey toj t'alha Niyatyaj che hope wuk lhamilh toj lan'oyaj

ihiche toj hopehen lhamilh toj Niyatyajhay mak toj iwuye wet lhamilht'at toj lhalwehey laniyatayaj.

2. To'ihhi toj tolhit'entejche tolhaykhayenhen toj ton'oyajhay ihiche che toyomey mak toj kalelhoj toj hope athana tokalelhthayaj, itihila mayek hop wichi lan'oyajhay wet hope lhamilh nech'e iwusey che yenlhi mayek hop isej nilhukej mak toj kalelhoj. To'ihhi toj tolhit'entejche tolhaykhayenhen tolhejlo toj ton'oyaj ihiche toj pajche kalelhoj toj to'ihhi toj hunhat toj hope athana Tokalelhthayaj itihhi toj ihi lham toj isek ts'ilakhila toj yenhopeya mak toj lajlapesa kalelhoj toj hope mak toj kalelhoj toj yenejlhi, mak toj matche wet yenejlhi che inityenej hunhatilh che yomkalelhoj wichi lhayis lan'oyaj. Tojtsu halhpes ihihhi hopkhit'ela ton'ofwtseyaj wet hopkhila mak toj ts'ilak lhamilh toj iwatlak hit'enhatche lhomet toj tolhejlo ton'oyaj hopkhilak tonchelhu che t'alhesha mak che hope titofwnhathiyesha wet titihila mayek kalelhoj toj matche hop ton'oyajhay wet iwusey che tiwuye mak toj tolhejlo iyhoj wet hopkhilak tonfwu toj tokosejwetho wet lhoy'a lhip tow'aytes toj tiwatlo hop tolhey lhamilh toj lahesey ihi.

3. Toj toyenlhi mak toj toyomeyhen toj ihi athana Tokalelhthayaj lham toj yikalelhthila lhoy'a toj yenejlhi hop mak toj tachen toj tolhejlo mak toj is'alhuhu toj tolhey lhamilh toj lahesey ihi hop titihhi mayek toj tothejlo wichi lan'oyaj che tow'awelhi lhamilh, hayip hopkhi ton'ofwtseyaj, hop isilataj mak toj tolhejlo tochemyaj toj ihi lhamilh wet matche toj toch'aya.

